

4. Степанов А. В. Развитие усной англоязычной компетенции студентов неязычного ВУЗ / А. В. Степанов, И. В. Асаул // Лингвистические и методические проблемы обучения языка как иностранного : материалы VIII междунар. науч.-практ. конф. / за ред. В. К. Зерновой. — Полтава : 2010. — С. 467 — 469.
5. Frendo E. How to teach business English / E. Frendo. — Pearson Education Limited, 2005. — 165 p.

Надійшла до редколегії 29.12.2010 р.

УДК 378.147

О. Г. МАРЧЕНКО

УТОЧНЕННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «НАВЧАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ»

Вивчено багатоплановий зміст і уточнено психолого-педагогічну суть поняття «навчальна інформація». Розкрито інформаційні функції навчально-виховного середовища вищого військового навчального закладу.

Ключові слова: курсант, вищий військовий навчальний заклад, навчально-виховне середовище, навчальна інформація, знання, цінність, проект.

Изучено многоплановое содержание и уточнена психолого-педагогическая сущность понятия «учебная информация». Раскрыты информационные функции учебно-воспитательной среды высшего военного учебного заведения.

Ключевые слова: курсант, высшее военное учебное заведение, учебно-воспитательная среда, учебная информация, знания, ценность, проект.

The multiplane maintenance is studied and the psychological-pedagogical essence of concept «the educational information» is specified. Information functions of the teaching and educational environment of the higher military educational institution are opened.

Keywords: cadet, higher military educational establishment, educational environment, educational information, knowledge, value, project.

Останнім часом у педагогіці триває дискурс щодо розвитку в особистості здібностей орієнтуватися в стрімкому потоці інформації. Так, науковці Г. Бахтіна, В. Добреньков, В. Нечаєв, Т. Поясок, І. Роберт вважають, що впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, комп'ютерних і телекомунікаційних засобів для зберігання й обробки інформації та контролю засвоєння знань значно підвищує рівень професійної підготовки майбутніх фахівців, збагачує їхню інформаційну культуру. Вітчизняний педагог Ю. Євреєнко, російські вчені В. Кутирьов, Д. Матрос відзначають, що використання комп'ютерів у навчальному процесі занадто формалізує подання інформації, гальмує творчість тих, хто навчається, а діалог з комп'ютером не може замінити живого

спілкування з педагогом. Слід зазначити, що в контексті згаданих досліджень інформація розглядається переважно як технологічно організоване знання, що, на наш погляд, не відображає багатопланового змісту цього поняття.

Мета статті полягає у вивченні існуючих наукових підходів до визначення змісту поняття «інформація» та уточненні психолого-педагогічної сутності поняття «навчальна інформація» в контексті організації особистісно-орієнтованого навчально-виховного середовища вищого військового навчального закладу.

Етимологічний аналіз слова «інформація» дозволяє визначити його походження від латинського «*informatio*» — «повідомлення», «пояснення», похідне від «*informo*» — «надаю вигляду», «формую», «організую», «навчаю», «виховую», «думаю» [14, с. 355]. У тлумачному словникові інформація трактується як відомості про суб'єкти, об'єкти, явища та процеси, що тривають в оточуючому середовищі, сприймаються людиною або спеціальними пристроями [11, с. 246].

Уперше термін «інформація» як наукова категорія застосовано в теорії журналістики у 20–30 рр. минулого століття (хоча тлумачні словники відзначають виникнення цього терміна в Росії ще за часів Петра I). На той час «інформацію» трактували виключно як опис фактів, а публіцистику — як коментування цих фактів. У подальшому було усвідомлено, що інформаційні процеси відбуваються не тільки в соціумі, але й у живій природі. Відповідно поняття «інформація» стало набувати універсальнішого смислу. Перші спроби уточнення наукового смислу зазначеної категорії спостерігаються вже на початку 1920 рр., причому в різних напрямках. Так, Л. Сціллард пов'язував поняття «інформація» зі змістом категорій «ентропія», «різноманітність» тощо (1929 р.); Р. Фішер запропонував розкрити сенс «інформації» через поняття «ймовірність»; Д. Хартлі у 1928 р. ввів логарифмічну міру кількості інформації. Відзначимо, що основою функціонування всіх сучасних систем передачі, зберігання та обробки інформації є наукове положення стосовно об'єктивної закономірності отримання інформації з оточуючого середовища, сформульоване в 1928 р. науковцями Нейманом та Пірсоном і відоме як фундаментальна лема математичної статистики.

З виникненням та розвитком кібернетики поняття «інформація», «управління» та «зв'язок» стають одними з центральних категорій понятійного апарату наукових галузей, що вивчають закономірності керування процесами й системами в техніці, живих організмах і суспільних організаціях. Необхідно відзначити, що в рамках кібернетики поняття «інформації» взагалі абсолютизується. Так, В. Прісняков і Л. Пріснякова вважали, що, з позицій кібернетики, життя взагалі — це процес прийому, збереження, перероблення та створення інформації [10, с. 113].

У сучасній науці можна виділити такі концептуальні підходи до визначення сутності поняття інформації, як-то: атрибутивний, функціонально-кібернетичний та антропологічний. Згідно з уявленнями

представників атрибутивного підходу (В. Ажажа, В. Белімов, В. Гейць, І. Юзвшин та інші), інформація є іманентною властивістю (атрибутом) усіх матеріальних об'єктів. Прибічники атрибутивного підходу вважають, що всі процеси матеріального світу можна зобразити як взаємний обмін інформацією. Так, В. Луговий характеризує інформацію як міру просторового, часового, просторово-часового впорядкування матерії, що характеризує ступінь переходу від неорганізовано-хаотичного до організовано-упорядкованого стану в процесі її спонтанної самоорганізації або спеціальної організації [9, с. 10].

Представники функціонально-кібернетичної концепції (наприклад, Є. Тавокін [13, с. 7]) не визнають існування інформації в неживому світі та вбачають нерозривний зв'язок інформації з управлінням і функціонуванням систем, а саме: технічних, біологічних (живих організмів і їхніх спільнот), соціально-кібернетичних (людини і людського суспільства, створених людиною кібернетичних пристроїв).

З позиції антропологічної концепції інформація існує лише в людській свідомості, що функціонує в умовах активізації розумової діяльності особистості.

Ми погоджуємося з науковою точкою зору А. Елякова [6, с. 145] про те, що головним критерієм змісту інформації є об'єкт вивчення та його закономірності. Відомо, що в матеріальному світі існують об'єкти живої і неживої природи. Тому на рівні тваринних і рослинних систем інформацію можна класифікувати як біологічну (органічну), на суспільному рівні — як соціальну. Крім того, інформацію можна поділити на два великі класи: природну і штучну. Природна інформація оточуючого світу стала першопричиною зародження нових істот, умовою їх розвитку та вдосконалення, основою взаємин між людьми і природою. Штучна інформація — це структурно-кодові відомості, що утворюються, приймаються, обробляються, використовуються, передаються у формі сигналів по каналах зв'язку або у формі книг, машин, теорій ідей та ін. [13, с. 459–460].

Залежно від змісту можна виділити такі рівні природної та штучної інформації [7, с. 5–6]: 1) первинні фундаментальні сутності, що визначають організаційну першооснову матеріальної субстанції у Всесвіті та на Землі (фундаментальні фізичні закони природи, інформаційні коди атомів, молекул, їх частин, програми саморегуляції неживої природи тощо); 2) вторинні інформаційні сутності, які виникають як результат саморегуляції природи (генетичні програми (геном), що визначають самоорганізацію живих організмів, біологічних видів, зв'язки, що визначають функціонування біологічних співтовариств, екосистем); 3) інформаційні сутності, що є результатом розвитку живої природи (інформаційний код мозку людини, нервові подразнення живих організмів, інтелект людини та вищих тварин, суспільні сутності та ін.); 4) інформаційні продукти інтелекту та суспільства (емоції, мови, мотивація, знання, образи, плани, технології, здібності та вміння виконувати роботу,

соціальні цінності та закони, правила та ін.); 5) вторинні інформаційні продукти інтелекту та суспільства (генетична інформація від створених людиною біологічних видів, інформаційна продукція, створена за допомогою комп'ютерних програм, штучні системи, що самоорганізуються); 6) продукти діяльності зазначених систем.

За ступенем формалізації (формальна, напівформальна, неформальна) інформація вивчається у відповідній науковій галузі. Хоча необхідно зазначити, що в кожній науці є як творча, так і формальна складові. Із розвитком науки багато творчих завдань із категорії творчих трансформуються у формальні, рутинні. Прикладами таких завдань є рахунок (множення й ділення чисел), переклад з однієї мови на іншу тощо. Предмет природничих наук — вивчення властивостей і стану матеріальних об'єктів, який може бути переданий від одного об'єкта до іншого в різних речовинно-енергетичних формах. Так, фізика досліджує загальні закони буття, формулювання яких утілюється в дані у вигляді фізичних законів, принципи дії устаткування, зробленого на їх базі тощо. У математичних науках зміст інформації зводиться до сукупності кількісних даних, які представлені за допомогою формул чи графіків та використовуються для збору й обробки даних. У рамках інформатики досліджуються продукти взаємодії даних та адекватних до них методів.

Інформація, яка циркулює в соціумі, відрізняється складною структурою, що відповідає формалізації суспільства. У соціальній інформації можна виокремити два класи: 1) уречевлену, об'єктивну інформацію, яка є матеріальним результатом людської продуктивної діяльності, особливою формою знання, втіленого в результатах трудової діяльності; 2) свідомо організовану інформацію, призначену для оперативного функціонування конкретних соціальних систем. Як і Є. Тавокін [12, с. 9], ми вважаємо, що соціальна інформація, як об'єктивне джерело, завжди є одночасно й суб'єктивною, оскільки суб'єкт, який породжує інформацію, постає одночасно її перетворювачем і користувачем. Перетворення інформації полягає в тому, що суб'єкт відтворює не все знання, що містить об'єкт сприймання, а лише ту його частину, яку здатний сприйняти та яка необхідна йому для активної дії, управління тощо. Таким чином, соціальна інформація являє собою актуальні знання, відомості стосовно соціального і природного світу, які необхідні соціуму для його повноцінного функціонування. Основними видами соціальної інформації є ідеологічна, економічна, соціально-політична, природничо-наукова, технічна, правова тощо. Соціальна інформація віддзеркалює насамперед взаємини людей, їхню взаємодію, потреби, інтереси, і в цьому сенсі вона є субстратом комунікативних процесів соціальних систем.

Джерела соціальної інформації — наука, органи державної влади, спеціалізовані інформаційні структури, головними з яких є органи державної та галузевої статистики, бібліотеки, архіви, інформаційні

агенції, спецслужби, партійно-політичні і суспільні структури, господарчі суб'єкти. В кожній з них існує власний внутрішній документообіг (внутрішні інформаційні потоки), а також прямі (парні) інформаційні взаємодії. В межах нашого дослідження важливо було виявити функції соціальної інформації, які полягають у вирішенні комунікативних, управлінських, науково-пізнавальних, навчально-виховних, ідеологічних і пропагандистських проблем суспільного життя.

У контексті визначення психолого-педагогічної сутності інформації важливо зважати на розуміння інформації як: 1) міри зниження невизначеності в результаті отримання повідомлення; 2) відомостей, що циркулюють у процесі управління та сприймаються в комплексі своїх синтаксичних, семантичних і прагматичних характеристик; 3) процесу змістовного відображення різноманіття об'єктів живої та неживої природи й передачі відповідних повідомлень користувачеві [13, с. 9–10].

На зорі цивілізації людині було достатньо елементарних знань та навичок. З накопиченням людством усупільнених знань виникає необхідність у передачі досвіду, набутого в результаті діяльності. Це й зумовило виникнення систематичної освіти як суспільної інституції. Зміст освіти (загальнокультурна інформація) являє собою накопичений обсяг знань, що складають соціальну пам'ять людства. При цьому зміст освіти має бути, по-перше, культуровідповідним, тобто відповідати історико-культурним умовам на певному етапі розвитку соціуму; по-друге — доступним для засвоєння на відповідному рівні індивідуально-вікового розвитку особистості, тому соціальний досвід підлягає дидактичній адаптації (добору, систематизації, спрощенню) до так званої освітньої (педагогічної) інформації.

Як зазначає Н. Волкова [4, с. 11], до найпоширеніших джерел педагогічної інформації належать: матеріальні об'єкти неживої природи; представники рослинного і тваринного світу; штучні засоби збереження інформації: усне мовлення, друковане слово, живопис, кіно, музика, телебачення, магніто- і фонозаписи, електронні засоби; внутрішня сфера нервової системи людини (підсвідомість, що автоматично забезпечує життєдіяльність організму — інстинкти, емоції; свідомість, завдяки якій людина здійснює аналітичну діяльність; надсвідомість, що виражається в уяві, інтуїції, творчості); професійно-педагогічні відомості щодо досягнень педагогічної науки, науково-осмисленого педагогічного досвіду, педагогічних процесів, які відбуваються в навчальних закладах; засоби масової інформації, сфера вільного та професійного спілкування; педагогічне діагностування та прогнозування, кваліметрія; статистичні, фінансові, управлінські документи, звіти, журнали, накази, інструкції; законодавчі, управлінські, концептуальні документи, навчальна, наукова, методична, популярна та художня література, заклади культури і мистецтва; комп'ютерна мережа Internet.

Варто зазначити, що на сучасному етапі розвитку освіта має суттєві недоліки через домінуючий «знаковий» підхід, що виявляється в традиційних дидактичних принципах науковості, наочності, систематичності, послідовності тощо. Так, С. Дичковський зазначає, що «... в інформаційну епоху, коли потік інформації бурхливо зростає, сучасна вища школа не завжди встигає оновлювати зміст освіти згідно з вимогами суспільства. Через домінування «знаннєвого» підходу в змісті, методах і способах освітнього процесу переважає орієнтація на передачу готових знань у традиційних інформаційно-лекційних формах» [5, с. 99].

Дійсно, зміст взаємодії «світ — людина» є предметною базою освіти, сукупність людського знання є основою освітнього процесу [8, с. 25]. Проте освіта — це не тільки система передачі — засвоєння знань, а й механізм соціалізації молоді, становлення людини й громадянина на основі виховання в особистості світоглядної впевненості та культури, що базується на системі загальнолюдських, духовних і національних цінностей. Тому завдання освіти полягає в розвитку в молодій людині здатності самостійно вирішувати пізнавальні, світоглядні, моральні, політичні й інші проблеми на основі використання соціального досвіду, елементом якого є власний досвід особистості.

У зв'язку з цим слід зазначити, що вчені Г. Бахтіна, Є. Губський, Г. Корабльова, В. Лутченко, С. Клепко, С. Чмихун звертають увагу на аксіологічний, соціокультурний, економічний аспекти навчальної інформації. Так, Г. Бахтіна відзначає, що «інформація є продуктом та певною формою культури, синтезом науки та техніки. В наш час ідеться про становлення синергійно-інформаційного світорозуміння, яке визначається глибиною асиміляції різноманітних форм культурної практики, а саме: художньої виразності, світоглядної впевненості та наукового обґрунтування» [1, с. 6]. Сучасна наука, культура, а значить і освіта, на думку С. Чмихун, «нині стали ... інтегрованими, дифузними, полісистемними, контекстними», причому саме інформація постає в ролі системоутворюючих цінностей. Різноманітність інформаційних потоків, які складають основу соціального знання (факти, утопії, художня правда, фантазія), сприяє тому, що прогнозування й передбачення здійснюються не тільки у вигляді раціоналізованих, але й чуттєво-емоційних формах, які утворюють світогляд особистості [15, с. 3]. Аналогічну думку висловлює й В. Луговий. Він зазначає, що загальнокультурна інформація є системою таких утворюючих компонентів, як-то: знання, цінності, проекти, діалогізми, художні образи. Ці види інформації — результати людської пізнавальної, ціннісно-орієнтаційної, перетворювальної, комунікаційної, художньої діяльності та підлягають трансляції в навчально-виховному середовищі [9]. На нашу думку, співзвучним із цією класифікацією є запропонований В. Буряком блоковий спосіб подання навчального матеріалу. Так, у системі професійної освіти автор пропонує організувати світоглядний, професійно-ціннісний, освітній, операційний блоки інформації [2; 3].

При такому багатоаспектному розгляді навчальної інформації логічною є класифікація існуючих підходів до проектування та організації навчально-виховного середовища в освітніх закладах:

— пізнавально-наукове емпіричне і теоретичне навчання (розвиваюче навчання — В. Давидов, Б. Ельконін, Л. Занков);

— ціннісно-виховне навчання (аксіологічний підхід до організації навчання в загальноосвітніх закладах, дотримання в освітньому процесі ціннісного принципу педагогічної взаємодії — Н. Ткачова, Н. Щуркова);

— проектно-творче навчання (акмеологія, метод проектів, проблемне навчання, технологія розвитку творчої особистості — Г. Альтшулер, В. Андрущенко, А. Колот, Л. Рибалко);

— навчання спілкування (діалогічне навчання, ігрове навчання, педагогіка співробітництва, дистанційне навчання — В. Архіпова, В. Дяченко, О. Рівін);

— художнє навчання (творче і виконавське) (школа діалогу культур, технологія проведення «міні-ермітажу» — В. Біблер, О. Доценко, С. Пальчевський, О. Тюрікова).

У кожному з наведених підходів акцент робиться на певному аспекті педагогічної інформації, що транслюється в навчально-виховному середовищі. Так, наприклад, розвиваюче навчання зорієнтоване на розвиток теоретичного мислення, що відповідає за здобуття особистістю наукових знань. За В. Луговим, знання є істинним відображенням об'єктивно існуючої реальності. Засвоєні знання є та база, на якій через емоційно-почуттєві переживання особистості відбувається формування цінностей особистості, які є суб'єктивними. При аксіологічному підході до організації навчального процесу молоді транслюються загальнолюдські гуманістичні та релігійні, національні, громадянські, державні, суспільні, особистісні цінності [9, с. 11].

Під проектом у педагогіці розуміється сукупність певних дій, документів, попередніх текстів, задум реального об'єкта, предмета, різноманітних теоретичних продуктів. Продуктивно-творчий проект є суб'єктивною інновацією і узгоджується з окремими нормами, стандартами, з урахуванням об'єктивних знань для реалізації. Головна педагогічна мета педагогічного проекту — формування комплексних якостей особистості курсанта, які передбачають розвиток гностичних, конструктивних, рефлексивних, проєктивних здібностей. Як зазначають науковці, впровадження проєктних технологій у навчальний процес сприяє формуванню впевненості в собі, творчому підходу до справи, становленню універсальної особистості, здатної до самостійної життєтворчості.

Комунікація — це складний, багатоплановий процес установалення і розвитку контактів між людьми, зумовлений необхідністю спільної діяльності, який передбачає обмін інформацією, вироблення єдиної стратегії взаємодії, сприймання й розуміння іншої людини. Вироблення

спільної інформації в результаті діалогу (полілогу) є актом породження нової суб'єктивно узгодженої взаємовизнаної інформації, важливої для забезпечення кооперованої діяльності суб'єктів особистісно-орієнтованого навчально-виховного середовища.

Художні образи як складна частина навчальної інформації потребують для свого формування врахування естетичного суб'єктивізму педагога й курсантів. Естетичний смак — це властивість свідомості людини, що зумовлює її здатність до миттєвого оцінювання естетичних властивостей оточуючих явищ у процесі їх сприймання та творіння. Художньо-естетичний розвиток особистості відбувається не тільки в процесі навчання в художній або музичній школі, училищі, інституті або академії. Здобуття культурологічних знань, набуття навичок і вмінь, формування моральних і естетичних якостей молоді має відбуватися в навчально-виховному середовищі навіть технічного ВНЗ завдяки створенню відповідного естетичного фону навчальних занять, використанню наративу, фрагментів художніх творів.

На нашу думку, проектування та організація особистісно-орієнтованого навчально-виховного середовища в межах вищого військового навчального закладу передбачає врахування характеристик усіх наведених вище педагогічних технологій. Це має забезпечити не тільки адекватну передачу та засвоєння курсантами масиву професійно значущих наукових знань, але й набуття ними досвіду ціннісно-орієнтованої та творчо-проектувальної діяльності, комунікабельності й естетичного смаку.

Отже, на підставі аналізу філософської, соціологічної, психологічної, педагогічної літератури ми дійшли висновку, що розуміння інформації тільки як сукупності відомостей є дещо застарілим. У педагогічному аспекті інформацію можна охарактеризувати як багатозначний і різнорівневий засіб передачі досвіду багатоаспектної діяльності в межах одного або різних поколінь. Інформація як зміст навчального повідомлення та як міра організації навчально-виховного середовища є необхідною передумовою освітньої діяльності. Причому освіту не можна ототожнювати із процесом передачі навчальної інформації як сукупності предметних відомостей. В організації особистісно-орієнтованого навчально-виховного середовища необхідно передбачити пізнавально-знанневий, ціннісно-орієнтований, творчо-проектувальний, комунікаційний і естетичний канали передачі навчальної інформації. Таке інформаційне забезпечення навчально-виховного середовища підтримуватиме успішну трансляцію курсантам багатоаспектного змісту навчальної інформації. Результатом навчальної діяльності, на наш погляд, буде не тільки засвоєння студентами сукупності знань, набуття умінь, навичок, але й формування їхнього морального кодексу, творчо-проектувальних установок на майбутню професійну діяльність, розвиток естетично-художнього смаку.

Сформульовані висновки дозволять у подальших наукових розвідках зосередити увагу на визначенні та теоретичному обґрунтуванні організаційно-педагогічних умов створення навчально-виховного середовища ВНЗ, яке сприятиме особистісному зростанню тих, кого навчають та виховують, завдяки адекватному сприйняттю ними всіх аспектів навчальної інформації.

Список літератури

1. Бахтіна Г. П. Математична освіта в інформаційному суспільстві: реалії / Г. П. Бахтіна // Вісн. ЛНПУ ім. Тараса Шевченка : зб. наук. пр. — Луганськ, 2007. — № 21 (137). — Ч. П. — Педагогічні науки. — С. 5–13.
2. Буряк В. Методологічний аспект побудови навчального процесу / В. К. Буряк // Вища школа. — 2007. — № 1. — С. 10–19.
3. Буряк В. Методологічні засади педагогічної освіти / В. К. Буряк // Вища освіта України. — 2008. — № 1. — С. 35–46.
4. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація: навч. посіб. / Волкова Н. П. — К. : ВЦ «Академія», 2006. — 256 с.
5. Дичковський С. І. Історичний аспект культурологічної підготовки спеціалістів технічного профілю у ВНЗ / С. І. Дичковський // Гуманітарні науки. — 2007. — № 2 (14). — С. 93–106.
6. Еляков А. Д. К понятию «информация» / А. Д. Еляков // Социологические исследования. — 2008. — № 4. — С. 144–146.
7. Інформаційні ресурси : навч. посіб. / В.Я. Яковенко. — Донецьк: ДонНУ, 2005. — 202 с.
8. Клепко С. Інтеграція й поліморфізм знання у вищій освіті. Ч. III / С. Клепко // Філософія освіти. — 2006. — № 3(5). — С. 22–33.
9. Луговий В. І. Культурно-інформаційна теорія освіти і педагогічний науково-понятійний апарат / В. І. Луговий // Новий колегіум. — 2007. — № 5. — С. 10–17.
10. Прісняков В. Ф. Про результати математичного моделювання гуманітарних процесів / В. Ф. Прісняков, Л. М. Пріснякова // Педагогіка та психологія. — 2008. — № 1. — С. 112–119.
11. Словарь русского языка / сост. С. И. Ожегов. — 22 издание, стереотипное. — М. : «Русский язык». — 1990. — 921 с.
12. Тавокин Е. П. Информация как научная категория / Е. П. Тавокин // Социологические исследования. — 2006. — № 11. — С. 3–10.
13. Україна у вимірі економіки знань / За ред. акад. НАН України В. М. Гейця. — К. : «Основа», 2006. — 592 с.
14. Черных П.Я. Историко-этимологический словарь русского языка: в 2 т. — Т. 1. — М. : Русский язык, 1994. — С. 355.
15. Чмихун С. Є. Соціальне знання в інформаційно-комунікативному просторі сучасного суспільства: автореферат дис ... канд. філ. наук: 09.00.03 / С. Є. Чмихун; Харк. ун-т Повітряних Сил ім. І. Кожедуба. — Х., 2008. — 18 с.

Надійшла до редколегії 17.01.2011